

להעיר עיני ישנים¹

נרודי שינה

את הספר הזה כתבתי במיוחד עבורכם – ילידי שנות התשעים והעשור הראשון של שנות האלפיים. עשיתי זאת כי בשנתיים האחרונות אני מתקשה לישון בלילות – בגללכם: הבנים שלי, החברים והחברות שלהם, התלמידים והתלמידות שלי, וכל המילואימניקים והמילואימניקיות הנהדרים, התמימים והאמיצים. אתם, יחד עם משפחותיכם ורבים אחרים בני הדור הזה, נאבקים נואשות לבנות חיים: להקים משפחות, להתפרנס, לרכוש קורת גג משלכם, לבנות קריירה ולמלא את כל החובות שלכם כלפי מדינה שאינה נותנת לכם דבר בתמורה. באמריקאית קוראים לכם דור ה-Z אבל בישראלית נראה שיותר מתאים לקרוא לכם דור ה-Z: דור שהמדינה הפקירה בלי עתיד, בלי תקווה, בלי חלום.

מה שמקשה עליי עוד יותר להרדם הוא היותי סוציולוג ישראלי, שמכיר את החיים כאן מבפנים, אבל גם מסוגל להתבונן בהם מלמעלה, דרך עדשות שמראות כיצד הגענו למצב הזה – ובעיקר, לאן כל זה הולך. וזה לא נראה טוב עבורכם. מנקודת המבט הזו, אתם נראים כמו כבשים צעירות ותמימות אשר נרמסות בתוך עדרים גדולים שמתנגשים זה בזה בכעס גדול, בעוד הזאבים נוגסים בכם ומאיימים לטרוף את כל העדרים כולם.

זה מכעיס ומתסכל אותי, כי אתם לא ראויים לזה. אני באמת ובתמים מאמין שיכולנו לחיות במדינה משגשגת ופורחת, שבה צעירים וצעירות מוכשרים כמוכם היו יכולים להביט קדימה בביטחון ובאופטימיות, להגשים את חלומותיהם ולבנות עתיד טוב לילדיהם. זה היה החלום הגדול של המפעל הציוני, שהביא את כולנו לכאן.

אבל במקום זאת, אנחנו מוצאים את עצמנו במבוי סתום – שפל חסר תקדים של המפעל הציוני. אנו עומדים בצומת גורלית שבה אנו לכודים ללא מוצא בתוך שני סכסוכים ממאירים: האחד בין היהודים לערבים, והשני בין היהודים לבין עצמם. המציאות שאנו חיים בה בשנתיים האחרונות היא דיסטופית ומסוייטת, כזו שאיש לא דמיין שנגיע אליה. עמודי התווך של הריבונות שלנו – הסולידריות הלאומית, מוסדות המדינה, דוקטרינת ההגנה, והשרידות הגיאוגרפית –

פוליטית – קרסו לנגד עיננו. מלבד מלמולים אוטופיים, על 'נצחון מוחלט', או על 'ישראל חדשה', או על 'אחדות העם' אין לאף אחד מושג או דרך מעשית להחליץ מהמיצר. תחושת החזרה לשגרה היא אשליה מסוכנת - העתיד האישי שלנו, כמו גם עתידה של המדינה כולה מונח על קרח דק.

אתם חייבים להתעורר. אתם חייבים להפסיק להאמין ללהג הריק והבטחות השווא של הפוליטיקאים שמובילים אתכם ואת הזהויות שלכם לשום מקום. אתם חייבים להשתחרר מעולם הזהויות המטמטמם של הרשתות החברתיות. אתם חייבים להשתחרר מהחשיבה, הנרטיבים והסיסמאות שמכתיבים העדרים הפוליטיים, אלה שרומסים אתכם ואת העתיד שלכם.

אתם מוכרחים להתחיל לחשוב בעצמכם – איך הגענו למצב הזה? איך הדרדרנו למציאות הדיסטופית הזו? האם זה באמת רק באשמת ביבי, או השמאלנים, או החרדים, או הערבים? או שמא הטראש טוק של הפוליטיקאים והרשתות רק ממסך ומסתיר תהליכים עמוקים וסמויים יותר שהביאו אותנו עד הלום?

אך חשוב מכך -שאלו את עצמכם: איך צריכים להראות מוסדות המדינה והמערכת השלטונית שקובעים את גורלכם? איזה חברה אתם חולמים לבנות ומה עליה להעניק לכם ולילדכם? מה צריך ואפשר לעשות כדי לשקם את המפעל הציוני, ולהבטיח עתיד של שגשוג פריחה ומשמעות – לכם ולילדיכם. אחרי שתפקחו את עיניכם ותעצבו שפה וחזון משלכם, עליכם לקחת את ההגה לידיים ולהוביל את הספינה הציונית אל חוף מבטחים. אל תביטו לאחור – כי שם לא תמצאו מישהו אחר שיוכל לעשות זאת במקומכם. הדור שלי ושל הוריים שבויו כולו בשפה הילדותית של הסכסוכים שיצרו אותנו, ואינו מסוגל לחשוב או לראות כי המערכת הפוליטית הקיימת כולה – המכונה בטעות "דמוקרטיה" – אינה אלא איום ישיר ומיידי על עתידכם. הגיע הזמן למחוק אותה ולבנות משהו חדש.

הפסיקו לקטר. סימכו רק על עצמכם. הגיע הזמן להתארגן פוליטית, כל אחת ואחד בזהות שלו, אך כולם יחד – למען מהפכה אמיתית, יסודית ועמוקה, המהפיכה של דור ה-ז'. לא מחאות סרק ריקות מתוכן, לא מתנ"סים בצמתי רחובות, אלא תנועה עממית מדויקת וממוקדת שתשיב את הציונות אל צומת דרכים שבה עמדה בשיאה, בין כ"ט בנובמבר 1947 לה' באייר 1948, לפני שנבחרו כל הדרכים שהובילו אותנו למבוי הסתום שבו אנו נמצאים היום.

בחזרה לכ"ט בנובמבר

זה אומר להתחיל מהתחלה: לחזור לסעיף 10 הנשכח במגילת העצמאות², ולפתוח בפרוייקט פינוי בינוי הלאומי:

1. לפזר את מוסדות המשטר המקולקלים – הכנסת והממשלה.
2. להקים ממשלת מעבר מאוחדת שתתפקד כמו "מנהלת העם" בשנת תש"ח.
3. לערוך בחירות חופשיות ל'אסיפה המכוננת' בהשתתפות כל הזהויות המרכזיות בישראל.
4. לכונן חוקה מוסכמת שמבססת משטר דמוקרטי שונה לגמרי – כזה המבוסס על שותפות ותיאום בין הזהויות, תוך השגת מטרות לאומיות משותפות.
5. לבנות מחדש את מוסדות השלטון והממשל בהתאם לחוקה, ולהתחיל את מלאכת השיקום.

למרבה הצער, כשאתם תקראו את הספר במלואו, תבינו שאין לנו באמת ברירה אחרת – אם אתם רוצים להבטיח כאן עתיד לכם ולילדיכם. תגלו גם שאיש מלבדכם לא ייקח על עצמו את המשימה הזו. האחריות, ההזדמנות והיכולת לשנות – כולם בידיים שלכם.

אני יודע שאני מבקש מכם דברים שנראים כרגע מעבר ליכולתכם. אולי אתם שואלים את עצמכם: איך אפשר בכלל לחשוב בצורה עצמאית על דמוקרטיה, המדינה והחברה, כשמערכת החינוך לימדה אותנו רק לציית ולא לשאול שאלות? איך ניתן לדמיין חזון חדש לדמוקרטיה ולמדינה, כשכל מה שאנחנו מכירים הוא המצב הקיים? איך אפשר להתארגן פוליטית כשאנחנו מפוצלים לזהויות פוליטיות שמבוססות על שנאה ועוינות כלפי זהויות אחרות? ואיך אפשר לערער על יסודות המשטר הנוכחי ולהתנגד לו, כשכל כך הרבה אנשים ומוסדות מושקעים בו עד צוואר?

זו בדיוק הסיבה שכתבתי את הספר הזה, יחד עם חברים וחברות רבים³. כסוציולוג ציבורי, שמאמין בכוחה של הסוציולוגיה לראות ולשנות את המציאות, הרגשתי חובה עמוקה להעניק לכם את הכלים - מחשבתיים

והמעשיים - שתוכלו להפוך מדור צייתן שהולך בתלם שמוביל לשום מקום, לדור חדש של מנהיגים ומנהיגות למדינת ישראל. דור שמאחה ומלכד, דור ביצועיסט שלא עוסק בשטויות, שמסוגל להוביל את המדינה לעתיד טוב בהרבה מזה שהדור שלי הותיר לכם.

הספר הזה נועד לפתוח בפניכם דרך חדשה, שונה לגמרי, להביט על המציאות החברתית והמדינית שבה אנחנו חיים. לא תמצאו כאן את הפוזיציה או הנרטיבים של אף אחת מהזהויות הפוליטיות הקיימות. תמצאו כאן ניתוח סוציולוגי – כזה שמערער על כל מובן מאליו, ומבקש תשובות לשאלות היסוד: איך הגענו למצב הנוכחי? את מי הוא משרת? ומה המחיר שאנחנו משלמים עליו? האם יש אלטרנטיבות למצב הזה?

ובעיקר – איך להציל את העסק? איך נוכל לעבור מעמדה של קורבנות פאסיביים, לעמדה של סוכנים וסוכנות פעילים שמשפיעים על המציאות, יוצרים שינוי, ובונים לנו עתיד שונה?

איפה טעינו?

בחלק הראשון נחזור לצומת ההיסטורית של כ"ט בנובמבר פינת ה' באייר, ונבחן: איפה שגינו, מה התקלקל ומה צריך לתקן? נבין כיצד מייסדי המדינה בנו את מוסדות התווך של מדינת הלאום היהודית, אך התעלמו, הכחישו, ולא התמודדו עם שני אתגרי היסוד של הציונות: הראשון – בניית חברה בעלת לכידות פנימית, בתנאים של שונות קיצונית בין הזהויות היהודיות שהרכיבו את התנועה הציונית. השני – כינון ריבונות יהודית חד-לאומית, בטריטוריה שהיא דו-לאומית במהותה, ובמרחב גיאופוליטי עוין.

הכשל הגדול של אבותינו הוא שלא הצליחו בהקמת משטר שמכיר בישראל כמדינה רב זהותית. במקום לבנות מערכת פוליטית שתומכת בשיתוף פעולה ותיאום בין זהויות שונות, (כפי שהיה פחות או יותר עד הקמת המדינה) הם יצרו משטר המבוסס על כללי תחרות, עקרון "הרוב קובע", ומשחק סכום אפס בין הזהויות. התוצאה: מערכת פוליטית רעילה, שיצרה ומיסדה שני סכסוכים ממאירים: הסכסוך הפנימי בין הזהויות היהודיות והסכסוך היהודי-ערבי. שני הסכסוכים הללו כובלים אותנו כיום במבוי סתום.

נבין את המחירים ההרסניים של דמוקרטיית ההכרעה הישראלית. היא הקריסה את הסולידריות הלאומית, את הרשת המוסדית של המדינה, את דוקטרינת ההגנה של ישראל, והביאה אותנו לכדי סכנה ברורה ומיידית להישרדות הגאופוליטית שלנו.

גרוע מכל, היא הביאה להפקרה הגדולה של הדור שלכם לשורה של מגה-משברים – משבר הדיור ויוקר המחיה; משבר הבטחון התעסוקתי; משבר האלימות; משבר חופש התנועה; משבר החינוך וההשכלה; וכמובן משבר הבטחון הלאומי. בזמן שהמערכת הפוליטית עסוקה במלחמת זהויות פוליטיות, אתם מנסים לבנות לעצמכם חיים בחברה ומדינה מתפוררת, וללא יציבות ובטחון בעתיד.

אם אנחנו רוצים להבטיח עתיד למפעל הציוני, ולהבטיח את עתיד הדור שלכם ושל ילדיכם, עלינו למחוק מהיסוד את המבנה הפוליטי כולו. הוא אינו בר שיקום. המשטר הדמוקרטי הנוכחי קרס ואינו מתפקד. גם אם נצליח להגיע לבחירות נוספות, הרי שאם יתקיימו בשיטה הנוכחית, רק ידרדרו ויחריפו את סכסוך הזהויות הגדול, ויאיצו את ההתפוררות של החברה הישראלית.

השאלה הגדולה היא: מה יבוא במקום המשטר הקיים?

מה צריך לעשות?

אנחנו כל כך רגילים למערכת ההפעלה המשטרית שלנו ולכללי המשחק שהיא מכתיבה, עד שכמעט איננו מסוגלים לדמיין אלטרנטיבה – כאילו המשחק היחיד שקיים הוא תחרות וסכסוך בין זהויות. המערכת נראית לנו מובנת מאליה. אבל האם יש לה חלופה שעובדת?

אם נרים את הראש מהביצה הקטנה שלנו נגלה שהתשובה היא בהחלט כן. הרעיון שדמוקרטיה היא מערכת של כללי משחק שמטרתה להבטיח תחרות הוגנת בין זהויות פוליטיות על השלטון, לפי שיטת הרוב קובע (ובגרסה הליברלית, להגן על הפרט מפני עריצות הרוב הקובע) לא נכתב בלוחות הברית ולא ירד כתורה למשה בסיני.

יש דרך אחרת לחלוטין להאזן את הדמוקרטיה. אפשר להתבונן במהות האמיתית שלה – יצירת שוויון וחופש לכל אדם וזהות חברתית להשפיע על

גורלם. הדמוקרטיה יכולה להיות גם מערכת כללים המאפשרת לכל הזהויות להשתתף בשלטון, תוך שיתוף פעולה ותיאום בהשגת מטרות לאומיות. זו אינה 'דמוקרטיה ליברלית' או 'שמרנית' אלא 'דמוקרטיה פדרטיבית' המכירה במצב היסוד של החברה הישראלית – חברת רב זהות, ונותנת לו מענה בדמות של ברית בין הזהויות המסדירה את יחסי שיתוף הפעולה במרחב המשותף, ואת ההגנה על החופש של הזהויות לחיות את חייהן בדרך. זוהי שיטה דמוקרטית המבססת לכידות-תפקודית בין הזהויות, שונות ככל שיהיו.

'דמוקרטיית הלכידות התפקודית' אינה פנטזיה. היא מבוססת על פרקטיקות מצליחות ממדינות לאום אחרות, במיוחד כאלה שהן רב-זהות ופדרטיביות. בספר נציג חמישה עקרונות חוקתיים לדמוקרטיית לכידות. נבחן האם היא ישימה בישראל ונראה כי לא רק שהיא אפשרית – אלא שהיא גם חיונית, ובלעדיה עתידכם עגום.

מי יעשה (ואיך)?

וכאן מגיעה שאלת מיליון הדולר. ברור כי כדי לעבור ממערכת ההפעלה "סכסוך" למערכת ההפעלה "לכידות", נדרשת מ-ה-פי-כה, לא פחות. בטורקיה, למשל, הצבא התערב מספר פעמים כדי לפזר משטר דמוקרטי שיצא מכלל פעולה, וכונן חוקה דמוקרטית חדשה.

בישראל לצבא אין כח כזה וטוב שכך⁴. עם זאת, ברור לחלוטין שנדרש כוח פוליטי משמעותי שיתמודד עם הכוחות העצומים המבקשים לשמר את המצב הקיים: כל הפוליטיקאים, כל המפלגות, והתקשורת, שהפכה למעין תוכנית ריאליטי מתמשכת של מלחמות זהות. רוב הציבור שקוע עמוק בעמדותיו, דעותיו ושנאותיו, ואינו מסוגל לראות מעבר לסכסוך הזהויות היהודיות. כיום, אין כוח פוליטי או פוליטיקאי אחד שמבין באמת שרק מהפכה משטרית תוכל להציל את ישראל. ואם מישוהו מבטיח לכם את זה – אל תאמינו.

וכאן אתם נכנסים לתמונה. בחלק השלישי של הספר אספר לכם איך אתם, דור ז' של המדינה יכולים וחייבים לעשות את המהפיכה הזאת בעצמכם, להחזיר את כולנו לכ"ט בנובמבר ואפילו להנות מהדרך.

ברור שיש כיום מיאוס עמוק בקרב הציבור כולו, מכל הזהויות, מהמערכת הפוליטית הקיימת. כולם מבינים שהפילוג והשיסוי שהיא זורעת הוא החורבן

של כולנו. אבל מיאוס, חשוב להבין, אינו מספיק. כדי לחולל שינוי אמיתי, המיאוס הזה צריך להפוך לאנרגיה מהפכנית, ממוקדת ומדויקת, עם יעדים ברורים.

המכשול העיקרי בפני ביצוע המהפיכה הוא חוסר האמון והחשדנות. המסכסכים הפוליטיים משני צדי המתרס תמיד ינסו להציג כל רעיון לשינוי עמוק ורדיקלי במבנה המשטרי כתחבולה של "הצד השני" – מזימה שמטרתה לפגוע במחנה שלהם ולהשיג את השלטון. כך הם מצליחים לשמר את הגבול הדוקרני והברור בין המחנות.

הדרך היחידה לצאת ממלכוד הסכסוך היא לשבש את הגבול המפריד בין המחנות. השיבוש יבוא בדמות של שלוש מפלגות מהפכניות דור ז', שיבואו מתוך הצדדים המסוכסכים עצמם, יחצו ביחד את הגבול בין המחנות, ויצרו יחד מפץ פוליטי גדול- כזה שיפרק את הגדרות ויפיל את החומות.

אנחנו מזהים בבירור שלוש כוחות כאלה, שאינם נגועים בפוליטיקה הרעילה, שיכולים וצריכים לצאת מתוך הזהויות הפוליטיות הקיימות ולהרכיב ביחד את גוש השיבוש. נציג אותם בחלק השלישי של הספר.

התפקיד של הדור שלכם, הוא להתארגן פוליטית בשלושת ראשי החץ, לבנות את גוש השיבוש, ליצור שפה חדשה ומאחדת, ולהיות ממוקדים בחמשת השלבים החיוניים להובלת המהפכה הגדולה.

התפקיד של הדור שלנו, דור ההורים, הוא לספק לכם את המשאבים והכלים הדרושים כדי להצליח. במקום לכזבו מיליונים על כרזות ענק בנתיבי איילון, להקים יוזמות גרנדיוזיות שמעניינות רק אתכם ואת המעגל הקרוב אליכם, או לנדנד דגלים ושלטים במוצאי שבת במפגנים מעוררי רחמים – עלינו למקד את המאמצים. במקום לבהות בערוצי התעמולה, במקום לשפוך חמתכם בקבוצות וואטסאפ וטוויטר, הגיע הזמן להשקיע את המשאבים שלכם – בין אם בתרומות או בתמיכה ארגונית – בשלושת הכוחות היחידים שיכולים להוביל את השיקום ההיסטורי שהמפעל הציוני זקוק לו באופן נואש.